

УДК 82:316.7(045)

Надія Назаренко,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської філології
Маріупольського державного університету

ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ

Стаття містить обґрунтування компаративізму як наукової парадигми сучасного гуманітарного знання. Література розглядається як прояв духовної культури людства. На відміну від світової літератури, що констатує універсалізацію мистецького мислення і включає в своє річище чисельні національні літератури, літературознавча компаративістика зіставляє будь-які явища різноманітних літератур. Зазначено, що вивчення порівняльного літературознавства в європейських та українських університетах є одним з пріоритетів мовно-літературної підготовки фахівців з філології. Наведено приклади апробації науково-дослідницької роботи студентів ОР «Магістр» з компаративістики.

Ключові слова: культура, типологічні студії, компаративізм, міжкультурна комунікація, глобалізація, міждисциплінарність, постколоніальні студії, інтертекстуальність.

Статья содержит обоснование компаративизма как научной парадигмы современного гуманитарного знания. Литература рассматривается как проявление духовной культуры человечества. В отличие от мировой литературы, которая констатирует универсализацию художественного мышления и включает в свое русло многочисленные национальные литературы, литературоведческая компаративистика сопоставляет любые явления различных литератур. Отмечено, что изучение сравнительного литературоведения в европейских и украинских университетах является одним из приоритетов языковой и литературной подготовки специалистов по филологии. Приведены примеры апробации научно-исследовательской работы студентов ОР «Магистр» в сфере компаративистики.

Ключевые слова: культура, типологические студии, компаративизм, межкультурная коммуникация, глобализация, междисциплинарность, постколониальные студии, интертекстуальность.

The article contains a study of comparativism as a scientific paradigm of modern humanities. Literature is considered as a manifestation of the spiritual culture of mankind. In contrast to the world literature that states the universalization of artistic thinking and includes numerous national literatures into its course, comparative literature studies compare literary phenomena in

any different literatures. It was noted that the study of comparative literature in the European and Ukrainian universities is a priority of language and literary training of specialists in philology. A fundamental project of comparative literature is to cultivate reading across linguistic boundaries in order to highlight everything that the exclusive focus on a national literature tends to obscure. Students of comparative literature trace the transformations and travels of literary genres and texts across time and space. They explore the connections of literature with history, philosophy, politics, and literary theory. And they study the intersections of literature with other cultural forms such as film, drama, the visual arts, music, and new media. In our increasingly globalized age, translation studies are also an important part of the comparative approach to literature..

Key words: *culture, typological studies, comparativism, intercultural communication, globalization, interdisciplinarity, postcolonial studies, intertextuality.*

Постановка проблеми. Культура та література існують в тісному соціумі і являють собою вираз духовності. Одним із важливих напрямів української освіти є гуманітарний, який забезпечує духовний розвиток учнів. Серед навчальних дисциплін гуманітарного циклу особливе значення має література як мистецтво слова і спосіб формування загальної культури людини, її моральних орієнтацій і цінностей. Літературний твір, будучи фактом духовної культури народу, акумулює і у відбитому вигляді являє факти інших культурних сфер – філософії, історії, політики, соціально-суспільного життя, архітектури, живопису, музики. У всі часи література виступала як засіб залучення учнів до культурної спадщини. Глибоке знання власної історії і літератури, знання і повага культур інших народів, здатність об'єктивно оцінити вплив однієї літератури на іншу – все це збагачує людину, прилучає до загальнолюдських цінностей.

Літературні зв'язки – проникнення однієї літератури в світ іншої – стали важливим моментом у розвитку літератури кожного окремого народу і разом з тим фактом світового літературного процесу. У своєму розвитку кожна національна література, спілкуючись з іншими літературами, вступаючи в зв'язок з ними, сприймаючи і співвідносячи їх досвід з власними національними традиціями, робиться більш зрілою, збагачується. Тому вивчення національних літератур в їх взаємозв'язку сприяє, насамперед, глибокому освоєнню учнями та студентами своєї, рідної літератури, кращому розумінню національних літератур, усвідомлення їхньої історичної близькості і духовної спорідненості, допомагає долучитися до культурної спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія порівняльного вивчення літератур викладена в працях В. Будного, Д. Дюришина, В. Жирмунського, М. Ільницького, І. Лімборського, Д. Наливайка та інших.

Порівняльне літературознавство стає сьогодні однією з найперспективніших галузей науки про літературу. В наш час поживались процеси відродження національних культур, розширення сфери міжетнічного спілкування, які взаємодіють з тенденціями глобалізації у сферах культури. Ці обставини визначають актуальність літературної компаративістики.

Формулювання цілей статті. У цій статті ми маємо на меті окреслити значення порівняльного літературознавства як галузі науки про літературу в контексті культури взагалі і як складової літературної підготовки філологів зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом останніх двадцяти років літературознавча підготовка філологів здійснюється у відповідності до двох концептуальних засад: національна ідентичність українського письменства та інтеграція духовних та інтелектуальних цінностей світової та вітчизняної культури. Відповідно до вимог Державних галузевих стандартів та освітньо-професійних програм підготовки філологів, основною метою літературознавчої підготовки є формування у студентів уявлення про цілісність літературного процесу, літературного розвитку, мистецького простору й картини світу в цілому, що відображено засобами художнього слова. У Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» (№ 1392 від 23.11.2011 р.) зазначено: «Освітня галузь складається з мовного і літературного компонентів. До мовного компонента належать українська мова, мови національних меншин (мова навчання і мова вивчення), іноземні мови, а до літературного – українська література, світова література і літератури національних меншин» [4].

Глобальні зміни кінця ХХ – початку ХХІ століть суттєво змінили уявлення про традиційну шкалу політичних, національних, культурних пріоритетів і гуманітарних цінностей. На думку українського літературознавця І. Лімборського, поступ глобалізаційних процесів останнього часу неухильно підштовхує до парадоксального висновку: глобальне зближення колишніх національних держав, поява нових транснаціональних і транскультурних діалогів та форм комунікації і навіть фактичне відкриття кордонів між країнами Європейського Союзу ще не означає, що країни стали ближче, а їхні культури утворили нову наднаціональну єдність [3, с. 10]. Кожна культура багатолікого світу виявляє складні механізми самозбереження і чинить опір універсалізації та уніфікації. А це вимагає нестандартних форм наукової рефлексії про характер і сутність цих проблем. Погляди на глобальне намагаються максимально узгодити з локальною термінологією, руйнуючи уявлення про наявність обов'язкового визначального вектору впливу однієї культури на іншу і стверджуючи тезу про те, що локальне є органічною частиною глобального. Наприклад, постколоніальні студії, послуговуючись принципами компаративізму, допомагають зрозуміти, яким чином переосмислення концепцій і понять

панівної культури служить вираженню власної самобутньої культури пригноблених. За таких обставин особливе значення надається саме літературознавчій компаративістиці, яка своїми науковими методами виявилася найбільш придатною для аналізу нових явищ глобального поступу людства. Цілковиту рацію має французький науковець Франсуа Жост, який писав: «Порівняльне літературознавство, справді, не відноситься ні до якоїсь однієї мови, ні до однієї культури, ні до однієї традиції – воно відносно належить до багатьох мов, культур і традицій, водночас чи послідовно» [2, с. 65–66].

Складовими літературного компонента у підготовці фахівців з англійської філології на факультеті іноземних мов Маріупольського державного університету є історія світової літератури, теорія літератури та порівняльне літературознавство (літературна компаративістика). Історія світової літератури від античної давнини до сучасності викладається протягом перших трьох курсів ОКР «Бакалавр». Студенти 4-го курсу вивчають історію літератури Великої Британії та Сполучених Штатів Америки англійською мовою. Теоретичні дисципліни «Теорія літератури» та «Порівняльне літературознавство» викладаються студентам ОР «Магістр». Компаративна лінія забезпечує порівняння літературних творів, їх компонентів (тем, мотивів, образів, поетичних засобів тощо), явищ і фактів, що належать до різних літератур, встановлення типологічних спільностей між українською та іншими національними літературами, розгляд традиційних тем, мотивів і образів у різних літературах, зіставлення оригінальних творів і їх україномовних перекладів. Зіставляючи таким чином національні літератури, компаративістика прагне глибше пізнати як їхні спільні і самобутні риси, так і закономірності світового літературного процесу, проектуючи їх на широкі мистецькі, культурні, історичні, ідеологічні, етнічні контексти минулих епох та сучасної доби. Протягом останніх п'яти років студенти спеціальності «Мова та література (англійська)» працюють над курсовими та магістерськими роботами відповідно до провідних тем порівняльного літературознавства.

Англійська мова, яка є базовою для багатьох сфер сучасного життя – спілкування, освіти, технологій, бізнесу – має особливе значення для порівняльного вивчення різноманітних національних літератур. Крім того, своєрідним освітнім «трендом» нашого факультету є надана студентам можливість вивчати три мови – англійську як основну іноземну мову (ОІМ) та німецьку, французьку, італійську, новогрецьку в якості другої (ДІМ) та третьої мови (ТІМ). Це відповідає сучасним вимогам до науковця-компаративіста, тому що однією із засад новітньої компаративістики є «необхідність знання кількох мов, літератур та наукових дисциплін» [1, с. 17].

Основними пріоритетами для наукової роботи студентів є такі галузі компаративістики, як інтертекстуальні студії, інтермедіальність, типологія та генологія, художній переклад як складова теорії міжкультурної

комунікації, імагологія та інші. Перевагами компаративістики як галузі науки про літературу вважаємо її гнучкість та міждисциплінарність. Студенти, які спеціалізуються на порівняльному літературознавстві, у своїх розвідках простежують трансформацію і подорожі літературних жанрів і текстів в часі та просторі. Вони досліджують зв'язки літератури з історією, філософією, політикою і літературною теорією, а також перетин літератури з іншими культурними формами, такими як фільм, драма, образотворче мистецтво, музика і нові засоби масової інформації. У нашому все більш глобалізованому світі, перекладознавство також є важливою частиною порівняльного підходу до літератури. Підтвердженням вищенаведеної інформації можуть слугувати теми магістерських робіт наших випускників останніх років: «Історія україномовних перекладів романів Ш. Бронте» Н. Алімахіної, «Особливості наративу малої прози В. С. Моема та В. Підмогильного» А. Кацель, «Етнообраз європейця у творчості Г. Джеймса» І. Риби, «Реяліція «храм і людина» в романах «Диво» П. Загребельного та «Шпиль» В. Голдінга» В. Штихорської, «Порівняльний аналіз хронотопу провінції в романах Джейн Остін та Джордж Еліот» Т. Бондарець та інші. Наша зосередженість саме на цих напрямках розвитку порівняльного літературознавства певною мірою співпадає з програмою європейських університетів, Утрехтського та Кентського зокрема. Там наголошують на трьох провідних векторах вивчення компаративістики: «The 'comparative' approach characteristic for Utrecht is understood to involve comparison between literary phenomena along three principal axes:

1. Transculturality (how does literature reflect and negotiate cultural differences and operate across national borders?)

2. Mediality (how does literature work as a medium and relate to other forms of cultural and knowledge production? how are literary phenomena adapted to other media?)

3. Memory (how do stories and cultural forms survive across generations and how are they transformed) [5]. Йдеться про *транскультуральність* – література діє над національними кордонами і відбиває як культурні спільності, так і відмінності; (інтер) *медіальність* – література виступає посередником між іншими видами культури та науки і адаптується до інших медіа; *культурну пам'ять* – розвиток та трансформація надбань культури у часі.

Наші магістранти та викладачі мають можливість висвітлити результати своїх досліджень у збірнику наукових праць «Vox Philologi» (Голос Філолога) та «Магістрантські Студії», які випускає кафедра англійської філології МДУ.

Спеціалізація у галузі порівняльного літературознавства готує випускників-філологів до подальшої роботи у будь-якій гуманітарній галузі, де потрібні критичне мислення, розуміння культурного різноманіття сучасного

світу, знання іноземних мов та навички написання текстів різних стилів.

У підсумку, доходимо наступних висновків:

- суголосність вітчизняної концепції підготовки філологів провідним напрямом європейської вищої освіти і сучасним професійним вимогам;
- необхідність знання кількох мов, літератур і наукових дисциплін;
- одним із пріоритетів літературної підготовки фахівців з іноземної філології є викладання порівняльного літературознавства;
- в умовах глобалізації літературна компаративістика найбільш придатна для аналізу нових культурних явищ. Найбільш перспективними для подальших наукових розвідок є сучасні проблеми імагології, художнього перекладу, інтермедіальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будний В. В., Ільницький М. М. Порівняльне літературознавство / В. Будний, М. Ільницький. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 430 с.
2. Жост Ф. Порівняльне літературознавство як філософія літератури // Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія / За ред. Д. Наливайка. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 59–91.
3. Лімборський І. Світова література і глобалізація / І. Лімборський. – Черкаси: Брама – Україна, 2011. – 192 с.
4. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
5. Comparative Literature Studies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/dilipbarad/comparative-literature-studies>
6. Why study Comparative Literature [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bu.edu/mlcl/home/why-study-comparative-literature/>